

ПЕРЕДМОВА

Ця книжка написана з нагоди 50-ть ліття появи перших українських кольоністів, які в 1892-гому році приїхали з родинами з Галичини в Європі аби поселитися на вільних пустих землях у Західній Канаді.

І книжка ця написана звичайною мовою, якою говорили наші вчасні кольоністи, які звали себе тоді ще, Русинами.

Написана для українського сина і дочки на спомини про пережите їхніми дідами і батьками у початках у цій новій прибраній вітчизні — Канаді.

З цієї книжки довідаються будучі наші покоління, хто були їхні предки в Канаді, звідки сюди приїхали — за чим і як їм тут проживалося; чим журилися, за чим на початках тужили і з якими труднощами приходилося їм зберегати своє життя та виростати нове покоління у новій вітчизні. — Довідаються ще й про те, які труди наші піоніри поклали аби здобути те, чим ми тепер тішимося та залюбки чванимося й перед другими. Бо західна Канада не була такою, якою ми її сьогодні бачимо, ні. Треба було великих зусиль, аби з пустих нетрів зробити країну медом і молоком текучу.

З цієї книжки довідаються і про те, хто дав почин до масового переселення українців з Європи до Канади; де повстали перші українські кольонії на фармах у західній Канаді і які були причини, що велика частина українців виїмігрувала з Європи до Канади.

В цій книжці прочитають і про деякі надзвичайні події між першими кольоністами та про соціальне співжиття вже тоді, коли в Канаді знаходилося більше українських кольоністів.

Написалося ось ці скромні “спомини” на те, аби будучі наші покоління недорікали колись, що мовби їх предки вміли з західної Канади витворити своєю тяжкою працею і трудом пусті нетри і обернути у великі плодючі лани, а не вміли записати документально цього, бодай частинно своїх заслуг у книжку, як роблять це другі цивілізовані народи. Бо працю, яку поклали українці у західній Канаді у її розвою, заслугує на пильну увагу. І те, що наші піоніри лишили для нас у спадок, заслугує на вічні і милі спомини.

Книжка ця присвячена українським піонірам усіх станів і занять в Канаді.

Не є це ні історичний ні літературний твір, а звичайні спомини про пережите як самим автором, так і тими, про яких в цій книжці є мова. І згадується лише про важніші події, які діялися у першому двадцять п'ять ліття між нашими кольоністами у Канаді.

Хоч було на меті, аби в 50-ть літню річницю переселення українців з Європи до Канади, видати спільну, чи так би сказати загальну “Пропамятну Книгу”, де би містилася ціла історія наших переселенців у Канаді, то на жаль, колективно, цього зробити не вдалося.

Ці спомини написалося на те, аби не розгубилися нитки, які приходилося колись з великим трудом сплітати в одно українське звено у прибраній вітчизні, нашими піонірами. І написалося ні для зиску ні для слави, лише на вічні спомини тих, що не жалували ні труду ні здоровля і хоч самі починали свою господарку з малого у Канаді, то й малою книжкою починається і їхня історія. Прийдуть ще часи, що напише про них хтось більше і краще.

Автор.

РОЗДІЛ І.

КОРОТКИЙ ОГЛЯД З ІСТОРІЇ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ І КОЛЬОНІЗАЦІЇ КАНАДИ

Зараз по відкриттю Америки Кристофом Колумбусом, в 1492-му році, держави західної Європи надзвичайно зацікавилися відкриттям нової землі за морями і почали висилати своїх відважних моряків на дальші відкриття. Приміром:— Іспанія вдруге висилає Колумбуса. А там ще Англія в 1497 р. Джогна Кабота, який відкрив Нову Фунляндію. Франція в 1534 р. висилає Джеквеса Каршієра і той відкриває ріку Св. Лаврентія в Канаді. Потім вже, то є, в 1605-тім році, Самуїл Чамплейн пускається в глибину краю рікою, яку відкрив Кашієр і там здибає великі індіанські оселі Стадакону і Гошелягу. А в 1606-тім році привозить він з Франції вже й кольоністів і оселює їх в вище згаданих околицях.

Багато інших європейських моряків займалися відкриттям країв у Пів. Америці. Кожна виспа на широкому Атлантику творила осібну країну. Хоч би взяти множество виспів Західних Індій, між яких перше Колумбус заїхав.

Ті відкривачі, вертаючи з Америки домів, привозили з собою до Європи всякі дорогі річи, а навіть і диких людей, Індіанів. Оповідуючи при цім про великі багатства у новій землі. Своїми оповіданнями зацікавили багатих купців і ті живо зацікавилися Америкою і почали торгівлю з Індіанами.

Торговля європейців з Індіанами в Америці показалася дуже платною, бо Індіани не знали вартости європейської мануфактури; міняли дорогі шкури за звичайні “світіделка” дуже таного виробу.

На початках, як появилися білі європейці в Америці, Індіани називали їх білими богами, а коли переконалися відтак, що ті білі їх крепко в торгівлі ошукують, називали європейців “білими чортами”.

Скоро торгівля європейців з Індіанами поширилася на більшу скалю, тоді до Америки приїздило все то більше купців і привозили вони з собою людей пильнувати торгівлі—на місці. Торгували тоді купці з Індіанами не лише з Англії, Іспанії та Франції, але й других західно європейських країв.

Щоби заобезпечити собі торгівлю в Америці, ті купці будували в догідних місцях так звані “Трейдінг Пости” — фортеці, для оборони від нападів будьто тубільців, будьто від злбних білих купців другої держави.

Найбільше таких торговельних “баз” в Америці мала Англія, Іспанія та Франція.

ЯК РОСЛИ КОЛЬОНІІ БІЛИХ ЕВРОПЕЙЦІВ В АМЕРИЦІ

Щоби запевнити торгівлю у різних сторонах, тої тоді ще, індіанської країни Америки, кожна держава, якої купці торгували з Індіанами, висилала все більше своїх людей пильнувати торгівлі. Найбільше висилали вони туди кримінальників, які мали відбувати довголітні кари в криміналі і таких злочинців виселяли з Європи до Америки. Тут, безумовно, уживано їх до тяжких робіт у тих “трейдинг постах”. Висилалося тоді звичайно лише мужчин. Перші родини, що виїмігрували з Європи до Північної Америки 1607-го року, були англійські, секта “Пюританів”, і оселилися в околиці теперішнього міста Джеймстаун, в північній частині стейти Вірджинія, Зєдинєні Дєржави.

Самітні мужчини, яких судьба кинула на американський континєнт у перших початках, скоро мішалися з тубільцями Індіанами і з таких виростали мішані подружа, червоні з білими, яких назвали “Гєфбрїдами”. Однак ці гєфбрїди не творили сталих, солідних кольоній на місці, а переносилися з місця на місце, займаючися полюванням як й Індіани.

Найуспішнішу кольоніальну працю у самих початках показали голєндці в околиці Годсонської ріки, в стеиті Нью Йорк, Зєд. Дєржави. Однак вже у половині сімнадцятого століття, англійські кольоністи числом їх перевишили.

Співубігання за торгівлю в Америці, витворювало у європейських народів задрість і вони на перегони почали кольонізувати своїми людьми Північну Америку і в цей спосіб скоро виростали великі кольонії з білих європейців на американському континєнті. Кожна держава думала і старалася захопити не лише торгівлю у свої руки, але й як найбільше землі під свою владь. Найбільше цим журилася Англія, Іспанія й Франція. Другі держави Європи, менше кольонізацією Америки журилися, бо не було в них вдома доброго ладу, і через це, Америку не були так заінтересовані, як ті перші.

За посілости і торгівлю в Америці провадилася довголітня війна між Англією а Іспанією. І скоро Англія Іспанію у Північній Америці приборкала, зараз взялася до Франції. Остання битва між англійським а французьким військом за посілости у Північній Америці відбулася 1759 року під містом Квебеком у Канаді. Чотири роки потім, Франція раз на все зріклася своїх кольоній у Північній Америці в корість Англії.

ЗЄДИНЄНІ ДЄРЖАВИ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ

Не довго Англія тішилася своїми багатими кольоніями у Північній Америці, бо зараз по виграній війні з Францією, старалася кошта війни звалити на тамошніх кольоністів, цебто, зібрати податком від кольоністів в Америці. Кольоністи цєму спротивилися, бо уважали, що війна між Англією а Францією провадилася не в корість кольоністів у Америці, а в корість англійських льордів в Старій Англії. Все одно Англія

стояла при тім, що ці кошта має зібрати від кольтоністів і наложила мито “дюті” на товари, які спроваджувано з чужих країв до Америки. Це ще гірше розлютило кольтоністів. І одної темної ночі тоді, коли причалив корабель з Азії наладований чаєм до пристані Бостону, вони поперебіралися і замаскувалися за Індіанів, і цілий ладунок чаю, з корабля, викинули в море.

Коли про це повідомлено уряд в Англії, то зараз потім Англія вислала до Америки карну експедицію—військо, покарати непокірних кольтоністів.

Це ще гірше злостило і непокоїло кольтоністів і викликали в краю повстання проти Англії, а за цим прийшло й до довголітньої війни між кольтоністами і англійським військом в Америці, так, що тринадцять збунтованих і добре зорганізованих кольтоній в 1776-тім році зірвали всякі зносини з Англією і проголосили і створили з себе республику, яку назвали “Зєдинені Держави Північної Америки”.

Лишилися ще кольтонії на півночі і у східно-північних побережах званої Нової Англії, які в революції не брали участі, бо уважали що не дуже мудро є відриватися від старого пня—матери, Англії і творити республику тоді, коли країна ще молода незаселена і може легко пасти в руки іншої держави. Показалося однак, що республиканці з своїм вождом Георгієм Вашингтоном не дармують, а все то більше кольтоній підбивають і прилучують до республики, мусіли й вони піддатися. Були однак й такі, що лишали все своє майно в Стейтах і пересувалися до Канади, бо уважали Канаду за найбезпечнішу, по яку республиканці з полудневих стейтів, не будуть сягати. В Канаді тих втікачів назвали “лоялістами”.

Хоч вже в 1812-14 р. Зєдинені Держави Америки, пробували прилучити ще й Канаду до своєї республики, то ті “лоялісти” із канадійцями так завзято боронили Канаду, що хоч американців було більше і зайшли майже під Квебек, то канадійці із поміччю англійського війська, вигнали республиканське військо аж поза ріку Ніягара. І від тоді більше американці не пробували завоювати Канаду, яка й лишилася англійською кольтонією й до наших часів...

ГОРЯЧКОВА КОЛЬОНІЗАЦІЯ СХІДНОЇ КАНАДИ

По страті великих і багатих кольтоній у Америці, Англія звернула відтак більше свою увагу на північ до Канади і почала її кольтонізувати перше своїми людьми з Великої Британії. Виселювала бідне населення з Англії і на кошт Британії заселювали тух бідних переселенців у Східній Канаді.

Тут заосмотрувала їх в усе потрібне до рільництва; посилала за ними до Канади рільничу машинерію потрібну до управи ріллі та города і другі потрібні річи до будови. Достарчала їм даром харчів на ціло-річний прожиток і так довго, доки ці переселенці не були взмозі самі

собі допомогти. А в додаток до цього всього, ще уряд для кожної дорослої особи платив готівкою, давав позичку на розробок.

Мабуть подібні полекшіння і трактування діставали від британського уряду у Канаді, ті так звані “Лоялісти”, які емігрували зі Стейтів до Канади лише тому, що не хотіли зривати звязки з Старою Англією і воліли лишатися британськими підданими і триматися матірнього пня— Англії далше як і перше, чим належати до Стейтської Республіки, цебто, Зєдинених Держав Америки.

Скоро еміграція з Старої Англії до Канади вичерпалася, або більше звернулася до Зєдинених Держав та на інші британські посілости — виспи, де умовини і клімат був кращий, тоді Британія розвинула широкую агітацію за кольоністами до Канади, у сусідних краях. Приміром, в Німеччині, Данії, Скандинавії і Франції. І щоби тим західно європейцям дати більшу спромогу і полекшу у транспортації, британський уряд часть такої подорожі оплачував з державної каси, аби лише дістати якнайбільше кольоністів на землі у Канаді.

У Східній Канаді тоді, оселювалися кольоністи на взір старокрайового села, а не так як це потім бувало у Західній Канаді.

Тоді за кольоністами до Східної Канади плив і капітал з Британії на розбудову портів у Канаді. І не взяло довго, як порт Галіфакс, Ст. Джоґн, Монреал та Квебек, стали не менше оживленими портами від Бостону, Нью Йорку та Балтімору у Стейтах.

КАНАДА АВТОНОМНОЮ КОЛЬОНІЄЮ

До половини девятнадцятого століття населення Східної Канади зросло до тої міри, що зажадало тут само-управи. Бо до того часу Канада уважалася за звичайну британську кольонію, в якій весь уряд управління залежав не від кольоністів, а від Старої Англії. І коли населення побільшилося, а між цим було все більше кольоністів других національностей і відмінних релігійних поглядів, тоді і лад старо-англійській на пів фєвдальний, на кольонії, не всім був до вподоби, і не всіх там однаково трактувалося; для одних був фаворитизм, а до других упередження. Невдоволені кольоністи конечно жадали якоїсь реформи, а були другі, яким цей старий лад був до вподоби і були тими тоді порядками на кольонії вдоволені.

- Групу, що хотіла реформи, називали “Реформістами” або “лібералами”. Тих, що вдоволялися старим ладом на кольонії називали “Фамілі Коипект”, цебто “Консерватами”.

Через довші роки між тими двома політичними групами провадилася завзята боротьба. Бо траплялися одиниці а то й компанії, що не досить що вихісновували всякі ресурси краю, а ще й не милосердно визискували кольоністів. І скаржитись не було перед ким. Казали: “До Англії далеко, а до Бога високо”; і нім покривджений діждався справедливости, то дуже часто приходила вже по його смерти.

Бритійський уряд у Лондоні бачучи, що на кольонії приходить все до гіршого, і аби не повторилася історія з 1776-го року, як це сталося з кольоністами колись у Зєдинених Державах — де через нерозвагу, пропала кольонія, тому виготовив спеціальний “статут” званий “Брітіш Норт Америка Ект”, після котрого кольонії у Америці могли собою управляти незриваючи притім звязи з Англією. І цей “Брітіш Норт Америка Ект” увійшов у силу 1867-го року.

Для канадійців ще й сьогодні цей час є памятним, бо кожного року 1-го липня припадає державне свято у память, коли то східні провінції злучилися в одну федеративу звану “Домініон оф Кенада”. Три роки потім прилучилася до цієї федерації провінція Манітоба, а рік потім ще й Брітіш Колюмбія. Аж в 1905-тім році прилучилися провінція Саскачеван і Алберта.

Першим премієром Канади був Сер Джогні МекДоналд, з партії консервативної, але розумний господар. Його парламент—послів, кольоністи згорда називали: “Фадерс оф Конфедерейшен”.

ПІВНІЧНО ЗАХІДНІ ТЕРИТОРІЇ КАНАДИ

Тоді, коли східні провінції і Манітоба та Брітіш Колюмбія представляли собою “Федеративу”, то далекий захід уважався за “но менс ленд”, територією незаселеною ані зорганізованою. Жили там лише Індіани, горстка білих і Гефбрідів, які торгували шкурами поміж Індіанами. — І ця область до того часу була під виїмковою контролею “Фур Трейдерс”, а ними були “Годсон Бей” і “Норт Вест Трейдінг Ко.”

Скоро уряд Канади зібрався і викував нові закони, після чого всі горожани мали б однакові права, тоді ті західні території поділено на чотири дистрикти: Ассінабойну, Алберту, Атабаску і Саскачеван. Тоді вище згадані компанії стратили ті давні привілеї, однак не без винагородження. Особливо Годсон Бей Ко. дістала відшкодування. Дістала великі наділи землі, а це у кожному Тавншипі дві секції землі, іменно: 8 і 26-та секція.

Над вище згаданими дистриктами від 1882-го до 1905-го року мав нагляд “губернатор” з осідком в Реджайні, Саск., і який мав до своєї розпорядимости кінну поліцію на заході—звану “Роял Кенедієн Мавнтед Поліс”. Ось ця поліція була виконавчим тілом і авторітетом на заході аж до часу, доки ці дистрикти не увійшли в організацію провінціоальну, Алберту і Саскачеван.

ПОЯВА ЗАЛІЗНИЦІ НА ЗАХОДІ КАНАДИ

Коли на сході Канади державна господарка розвинулася до певного пожаданого стану і коли добробут між кольоністами там процвітав, то тоді на заході, хоч би й в Манітобі, не проявлялося і не показувалося найменшого поступу. Горстка кольоністів з Гефбрідами незмогли розвинути будьякої господарки з браку комунікації з цивілізованим світом.—